

ВІКОВІ ТА СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАВМ І ФІЗКУЛЬТУРНИКІВ І СПОРТСМЕНІВ ТА ЇХ ПРОФІЛАКТИКА

План

1. Морфо-функціональні особливості жіночого організму.
2. Загальна характеристика травматизму жінок, що займаються фізкультурою та спортом.
3. Методичні рекомендації щодо організації тренування жінок.
4. Особливості травматизму дітей та підлітків при заняттях ФК і спортом.

Морфофункціональні особливості жіночого організму (у порівнянні з чоловічим)

- довжина тіла менше на 10-12 см,
- маса тіла - на 10 кг,
- відносна довжина тулуба - на 2%,
- плечі вузчі на 1,6 см,
- об'єм серця - на 100-200 мл, маса - на 50 г,
- ЧСС в спокої - на 10-12 уд/хв,
- систолічний об'єм крові - на 35-40%,
хвилинний - на 10-15%,
- вміст гемоглобіну в крові - на 1,5%,
- маса циркулюючої крові - на 1 -2 л,
- ЖЄЛ – на 1,7 л,
- відносні дихальні обсяги - на 20%,
максимальне поглинання кисню - на 0,4 л.
- жирова тканина складає до 28% маси тіла,
м'язова - 28-32% (у чоловіків відповідно 18 і 40%)
- м'язова маса менше на 12 кг (відносна - на 6%).

Морфофункціональні особливості жіночого організму впливають на біомеханіку тіла і здатність виконувати певні вправи:

- * Жінки більш схильні до вправ, які розвивають гнучкість і координацію рухів.
- * Довгий час вважалися протипоказаними жіночому організму:
  - вправи, пов'язані з максимальним проявом витривалості;
  - вправи з великим силовим і статичним напруженням;
  - механічним струсом тіла;
  - обмежувалася довжина дистанцій.

Фізична працездатність жінки складає не більше 60-80% працездатності чоловіків:

Адаптація до фізичних навантажень характеризується великим напруженням кардіореспіраторних функцій з більш повільним впрацьовуванням і відновленням.

Хвилинний обсяг кровообігу досягається у великій мірі за рахунок збільшення ЧСС, ніж систолічного викиду.

Кисневий борг більший при меншій здатності до його задоволення.

Частіше при фізичних навантаженнях спостерігаються атипові реакції.

Частіше збудження переважає над гальмуванням.

Жінки-спортсменки у більшому ступені схильні до деяких травм опорно-рухового апарату, а саме:

* синдроми перенапруження і втомні переломи;

* пошкодження хребта - спонділоліз і спондилолістез;

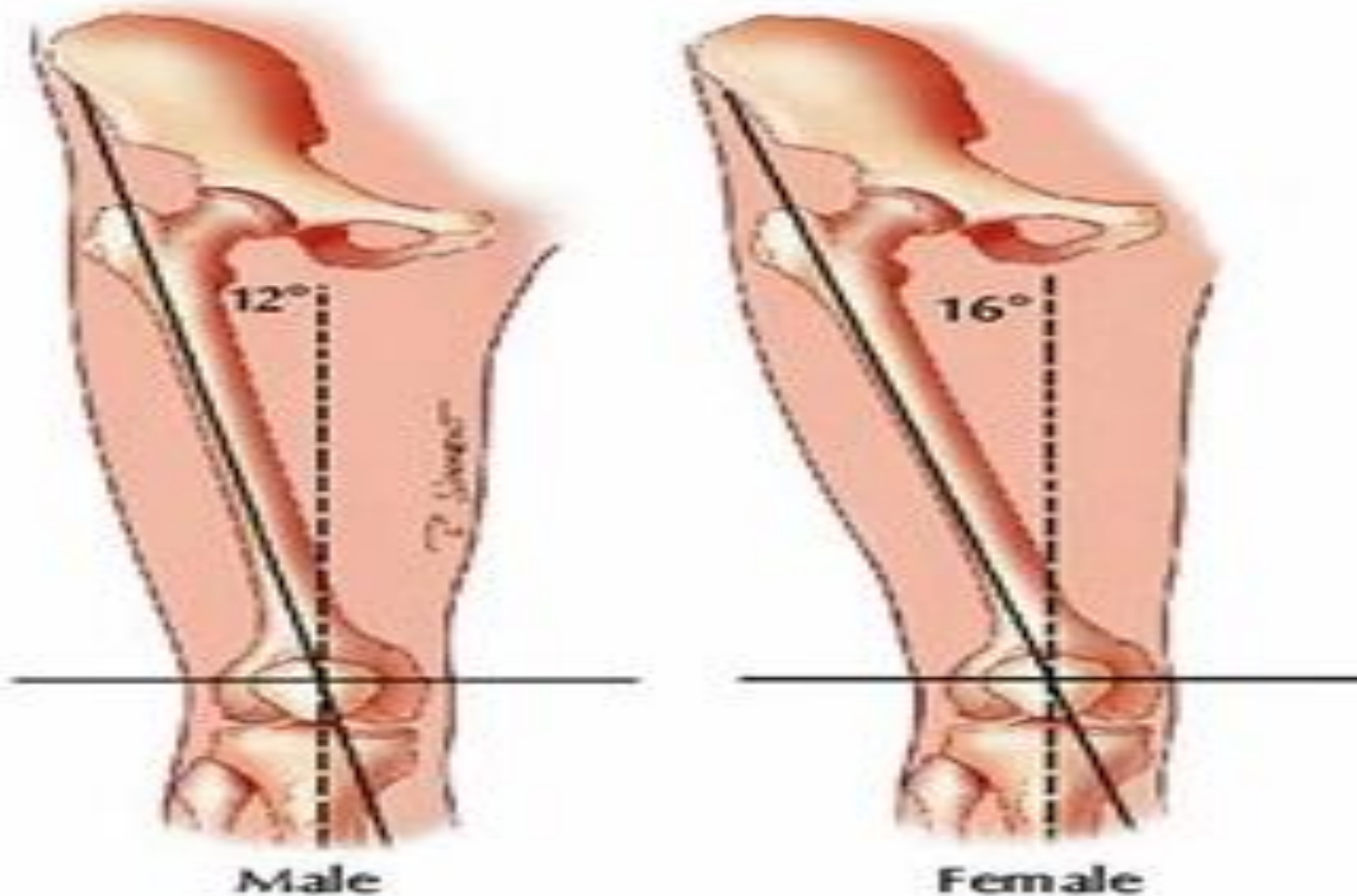
* пошкодження передньої хрестоподібної зв'язки;

* пошкодження надколінка.

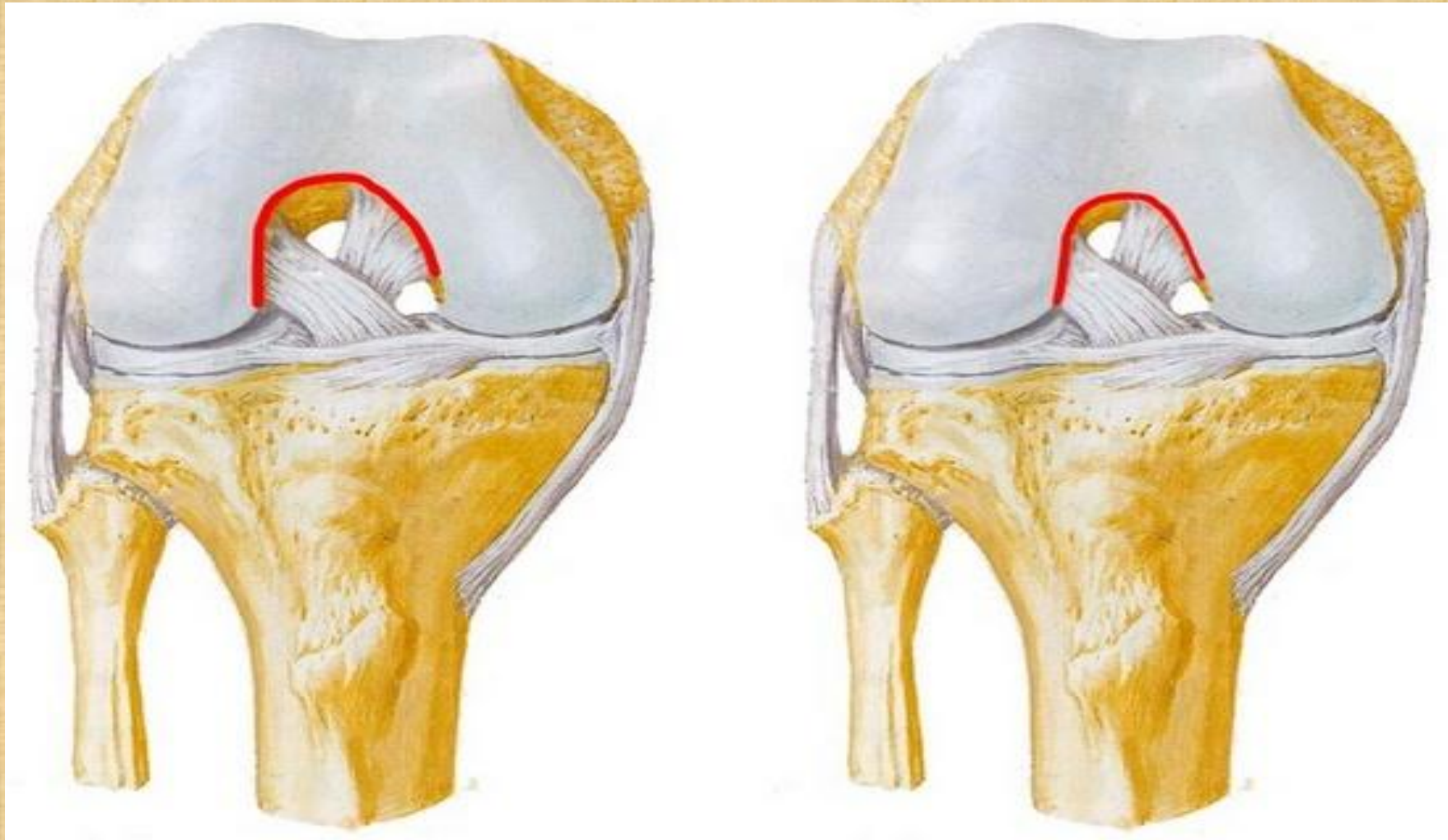
Фактори, які сприяють розриву передньої хрестоподібної зв'язки:

*Кут між стегном і гомілкою

Comparison of male and female Q angles

***Ширина міжвиросткової
вирізки (Notch-вирізка)**

Чоловіки

Жінки

*Сила м'язів стегна (у жінок м'язи стегна слабкіші, ніж у чоловіків, і тому забезпечення стабільності колінного суглоба у меншій мірі за рахунок м'язової сили і у більшій за рахунок передньої хрестоподібної зв'язки)

*Узгодженість м'язів стегна (передні м'язи стегна та задні м'язи стегна і підколінні сухожилля у жінок працюють по-іншому, ніж у чоловіків - жіночий квадрицепс скорочується сильніше, задні м'язи стегна, які перешкоджають зсуванню гомілки вперед, реагують повільніше)

*Гормональний профіль (жіночі статеві гормони можуть впливати на склад і механічні властивості передньої хрестоподібної зв'язки, так само як і на еластичність м'язів і сухожиль, що оточують коліно)

“Тріада спортсменок”:

***похибки у харчуванні
(аліментарні порушення)**

***збої регулярності
менструального циклу
(аменорея)**

***втрата кальцію у кістках
(передчасний остеопороз)**

Усі 3 проблеми - тріада спортсменок - взаємопов'язані.

Через недостатню калорійну їжу у спортсменок →

порушується співвідношення жирової клітковини і м'язової тканини →

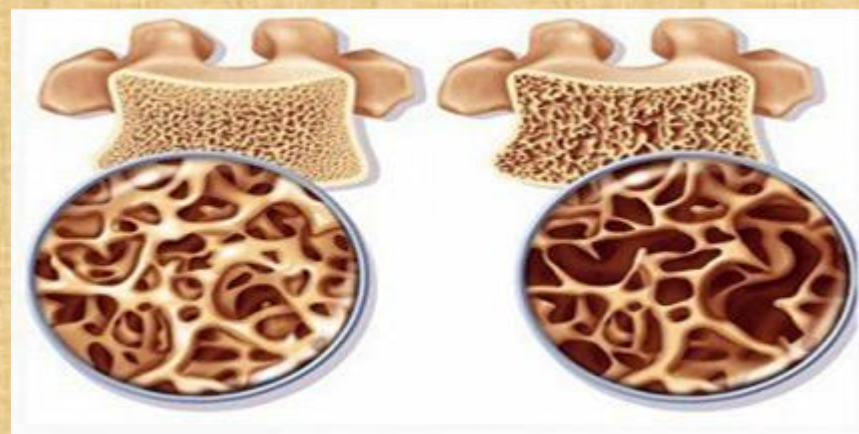
порушення менструального циклу або його припинення → ↓
фертильності (здатність до репродукції)
через низький рівень естрогену →

розвиток раннього остеопорозу →

↑ небезпека травм опорно-рухового апарату, включаючи так званий втомний перелом.

Тріада спортсменок дуже небезпечна своїми наслідками, оскільки навіть після нормалізації рівня гормонів і відновлення менструацій кісткова тканина залишається розрідженою.

Таким чином, **професійні спортсменки із якимось із компонентів тріади будуть більш схильні до переломів,** причому високий ризик множинних переломів у більш серйозних місцях скелету: шийка стегна, таз, хребет.

Остеопороз. Найбільш вразливі ділянки ОРА.

Основними факторами ризику є:

- зниження добового калоража в їжі < 30 ккал/кг;

- відсутність жирового прошарку у жінки-спортсменки;

- емоційна лабільність;

- використання стероїдів

Таким чином,

Суттєві анатомічні та фізіологічні відмінності між чоловічим і жіночим організмом накладають відбиток і на заняття фізичними вправами → вплив на біомеханіку тіла і здатність виконувати певні вправи → рекордні результати у жінок нижчі (на бігових дистанціях на 8-13% нижче, ніж у чоловіків, у плаванні різниця - 6-10%).

У основі різниці функціональних можливостей (силових, аеробних та анаеробних) чоловічого та жіночого організмів - різниця у лінійних і об'ємних розмірах тіла та у його складі + деякі особливості обміну речовин.

Фізіологічний стан різних систем і фізична працездатність жінок у певній мірі залежать від фаз ОМЦ

У менструальній фазі (1-3 день) - ↓ концентрації еритроцитів і гемоглобіну → ↓ аеробні можливості організму, погіршує реакцію ССС на навантаження → зменшуються ↓ показники сили і витривалості.

У постменструальній фазі (4-12 день) - ↑ рівня естрогену покращує функціонування ЦНС, системи ДС та ССС → ↑ працездатність.

В овуляторній фазі (13-14) - концентрація естрогену ↓, а прогестерону все ще невелика → ↓ рівня основного обміну → різко ↓ працездатність.

У постовуляторній фазі (15-25 день)- на фоні ↑ рівня прогестерону знову ↑ рівень обмінних процесів та працездатність організму.

У передменструальній фазі (26-28 день) - ↑ збудливість ЦНС, ↑ ЧСС і АТ, ↑ концентрація глюкози у крові та швидкість обмінних процесів → ↑ втомлюваність, ↓ працездатність.

Можливість досягнення високих результатів у певних видах спорту у жінок тим >, чим ближче до чоловічого її конституційний тип:

*соматотип (ширина плечей значно більше ширини тазу, зміна співвідношення між жирової і м'язової тканиною на користь останньої),

*гірсутизм (чоловічий тип оволосіння),

*гіпоплазія (недорозвинення) грудної залози і т.п.

Маскулінний тип жінки серед висококваліфікованих спортсменок значний та коливається у наступних межах: 44% (плавання), 67-71% (футбол і лижний спорт), 70-90% (л/атлетика), 98% (спортивна гімнастика).

Для жінок, що не займаються спортом, така закономірність незначна, для більшості характерний фемінінний тип тілобудови.

Загальні принципи організації тренування у осіб жіночої статі

вимагають врахування наступних положень:

Найбільш небезпечний вік для початку тренувань - 11-13 років.
Найбільш сприятливий - 8 років.

Інтенсивні спортивні тренування, розпочаті в препубертатному і пубертатному періодах, а також у період від перших менструацій до встановлення стабільного ОМЦ (Круцевич, 2003), у подальшому часто призводять до порушень менструального циклу.

Найбільш небезпечні для тренувань фази циклу - овуляторна і предменструальна.

При тренуваннях в період менструації забороняється: великі зусилля, струси, сильні натужування, переохолодження, тривале перебування на сонці, відвідування сауни (Макарова, 2002).

Методичні рекомендації щодо організації тренувань жінок

Обсяг і інтенсивність тренувань жінок, а також підбір вправ для них мають деякі відмінності:

У всіх випадках **вага обтяження на 5-10% менше, ніж у чоловіків** (Олешко, 1999).

У зв'язку, з меншим об'ємом м'язів, а також відносно великими термінами відновлення після навантаження, **планується на 20-30% менший сумарний обсяг занять, ніж у чоловіків**, аналогічно фізично підготовлених (Круцевич, 2003). При цьому **зменшується як загальна кількість тренувальних днів, так і кількість навантаження в окремі дні тренування.**

Особливу **увагу слід приділяти м'язам ніг, тазу, спини, грудей, черевного пресу.** Тренування слід починати з опрацювання м'язів тазу і ніг, тобто з найбільш великих і енергоємних м'язів.

У силовій підготовці жінок **недоцільно застосовувати: вправи з великим прогином тулуба назад** (вони можуть привести до зміщення матки); **з максимальною величиною обтяжень у положенні стоячи** (можуть спричинити порушення постави і травми хребта); **необхідно звести до мінімуму вправи з великим напруженням і стрибки на жорсткій опорі** (Круцевич, 2003)

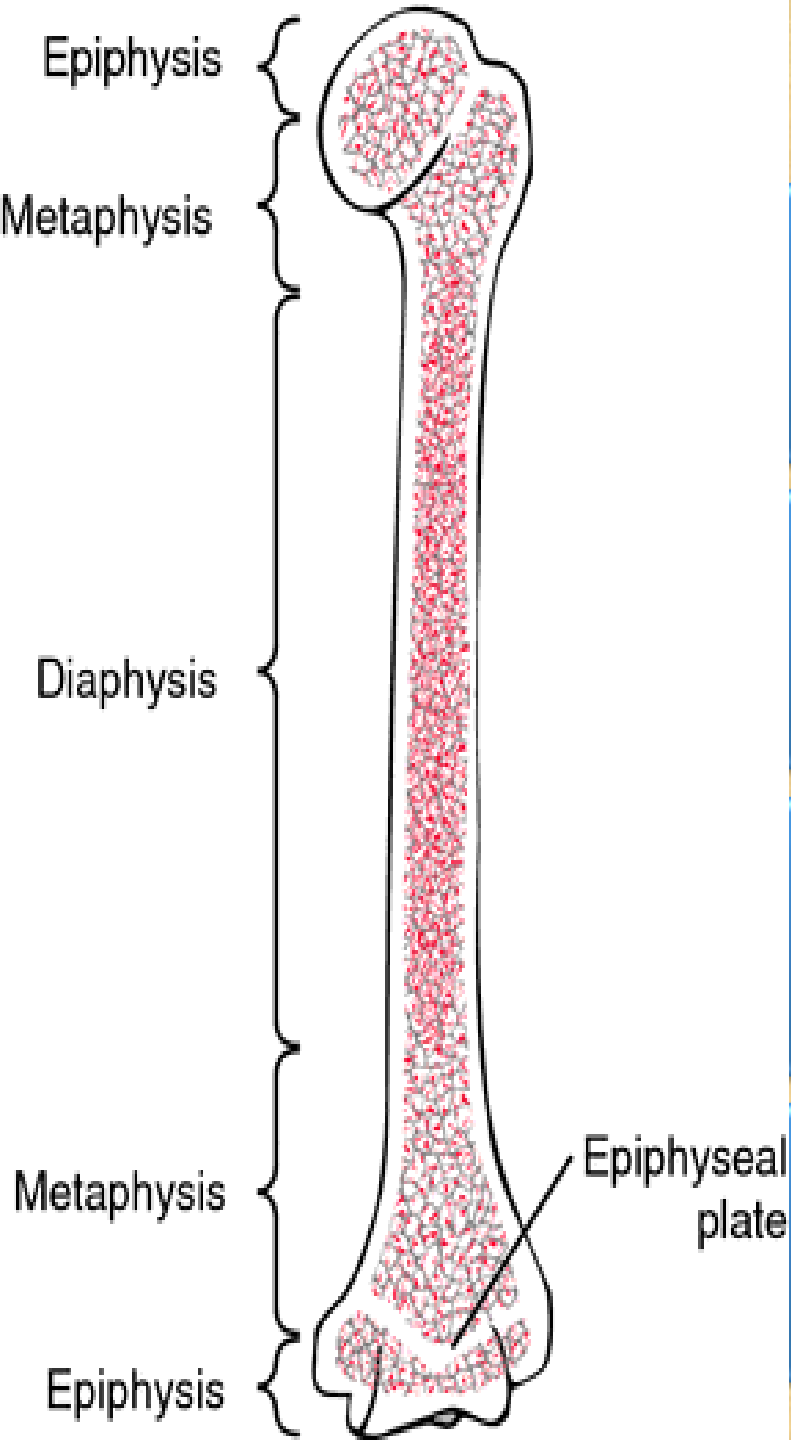
До анатомічних особливостей кісток дитини відноситься:

* наявність в них хрящової тканини;

* наявність зон росту (замикальних пластинок);

* більш товсте, міцне окістя, здатне швидше утворювати кісткову мозоль;

* менша мінеральна щільність кісток і підвищена їх пористість.

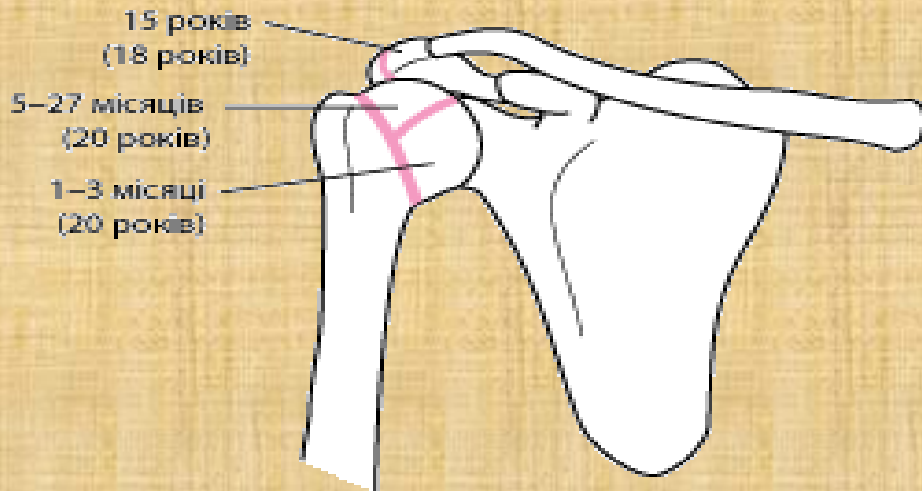
Пошкодження кісток у дітей:

* **перелом Солтера-Харріса** (травма епіфіза)

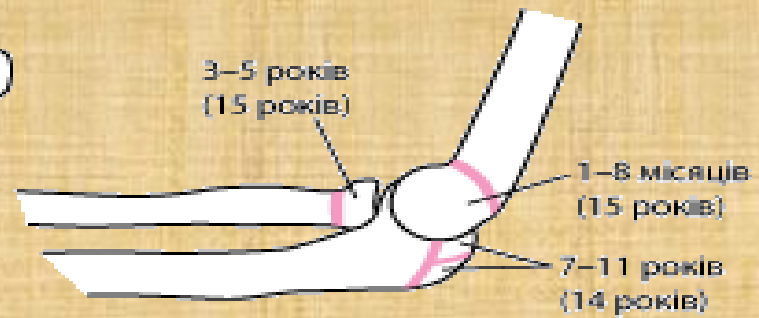
* **розтинаючий остеохондрит** (некроз у ділянці виростків великих кісток, при якому фрагмент хрящової тканини і кістки, що під ним, відділяється і переміщається у порожнину суглоба)

* **відривний перелом** (ураження апофізу)

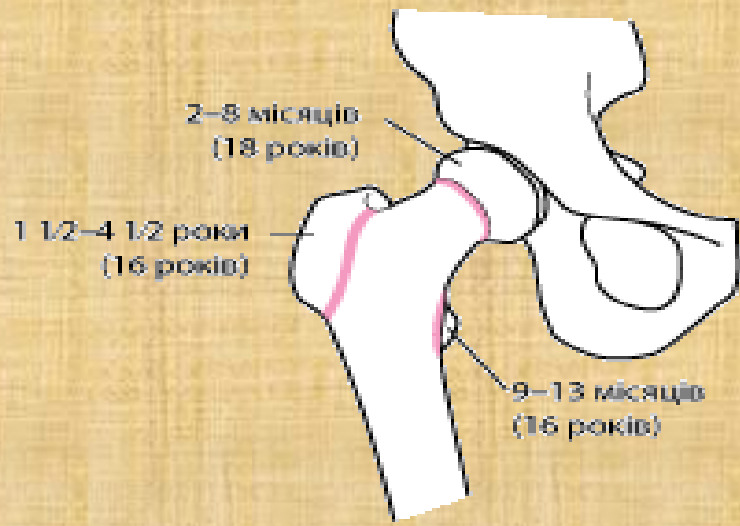
* **перелом за типом "зеленої гілки"** або прогнутого діафіза

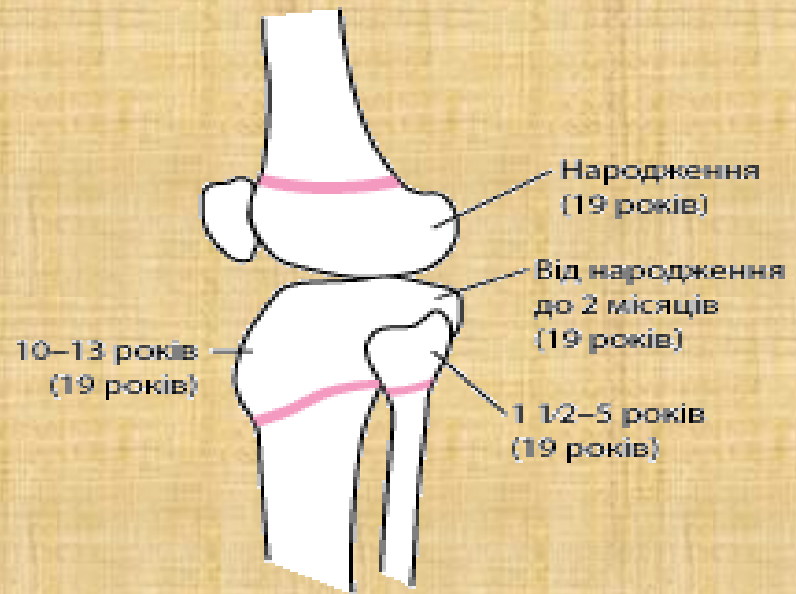
Плече (передня проекція)

Лікоть (медіальна проекція)

Стегно (передня проекція)

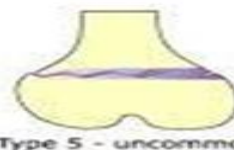
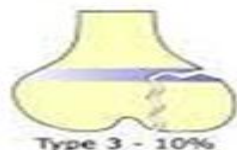
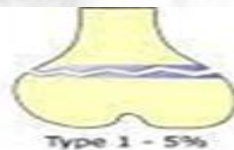
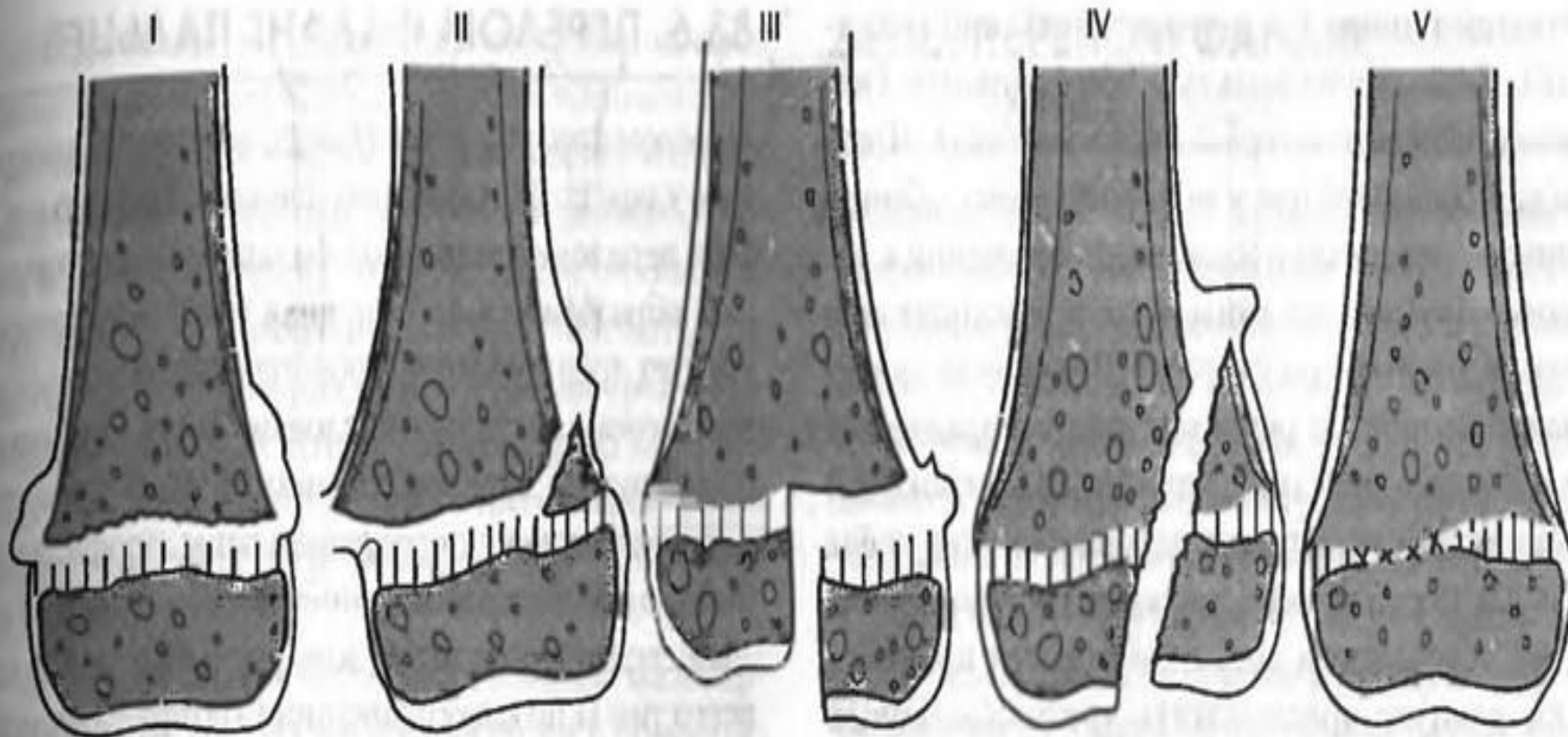
Коліно (бічна проекція)

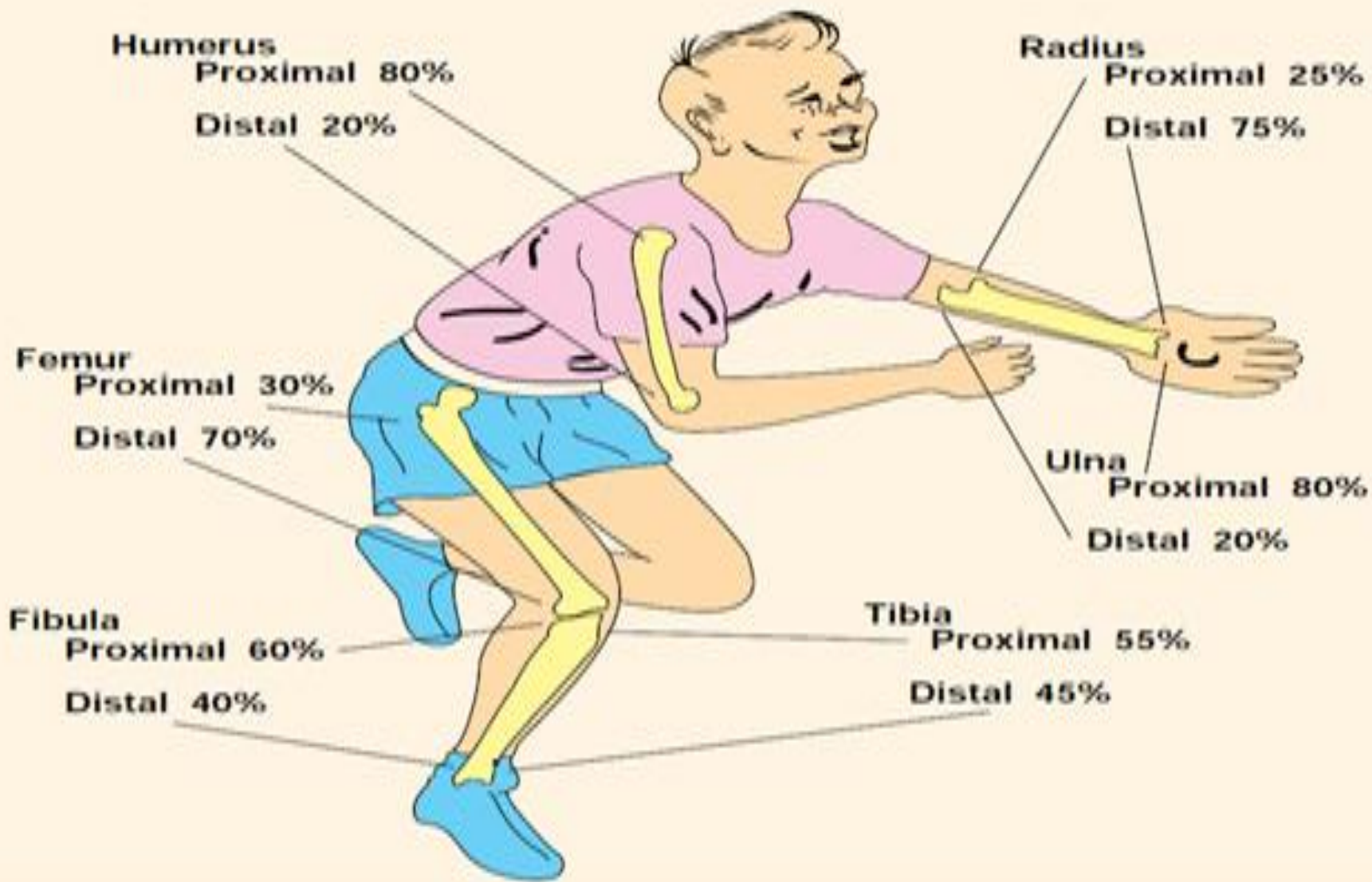
Якщо у дорослого відбувається перелом у середній частині кістки, у дитини в аналогічній ситуації може відбутися **епіфізеоліз** - перелом по найближчій зоні росту.

Іноді кістка й зовсім не ламається повністю, а відбувається частковий надлам з одного боку. Такий перелом зростається звичайно швидше й легше.

Однак у дитячих переломів є особливості, які погіршують прогноз надалі. Травма у зоні росту може **призвести до прискорення або вповільнення росту кінцівки у довжину й до виникнення її деформації**, таку небезпеку несуть у собі всі епіфізеолізи.

Типи пошкоджень ростової пластинки (за класифікацією Солтера-Харріса)

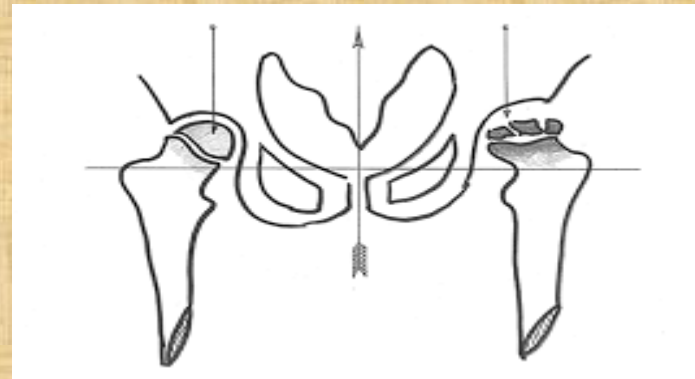

Типові травми і захворювання юних спортсменів:

- Перелом ключиці
- Перелом променевої кістки у типовому місці
- Епіконділіт плечової кістки
- Вивих дистального кінця ключиці
- Розрив передньої хрестоподібної зв'язки колінного суглоба
- Остеохондропатії, що вражають:
  - головку стегнової кістки (хвороба Легг-Калве-Пертеса)
  - човноподібну кістку стопи (хвороба Келера)
  - тіло хребця (хвороба Калве)
  - горбистість великогомілкової кістки (хвороба Осгуда-Шлаттера)
  - апофіз хребця (хвороба Шейерманна- Мау, юнацький кіфоз)
- Звичний підвивих плеча

Хвороба Легг-Калве-Пертеса - асептичний некроз головки стегнової кістки, хондропатія головки стегнової (різновид юнацького остеохондрозу)

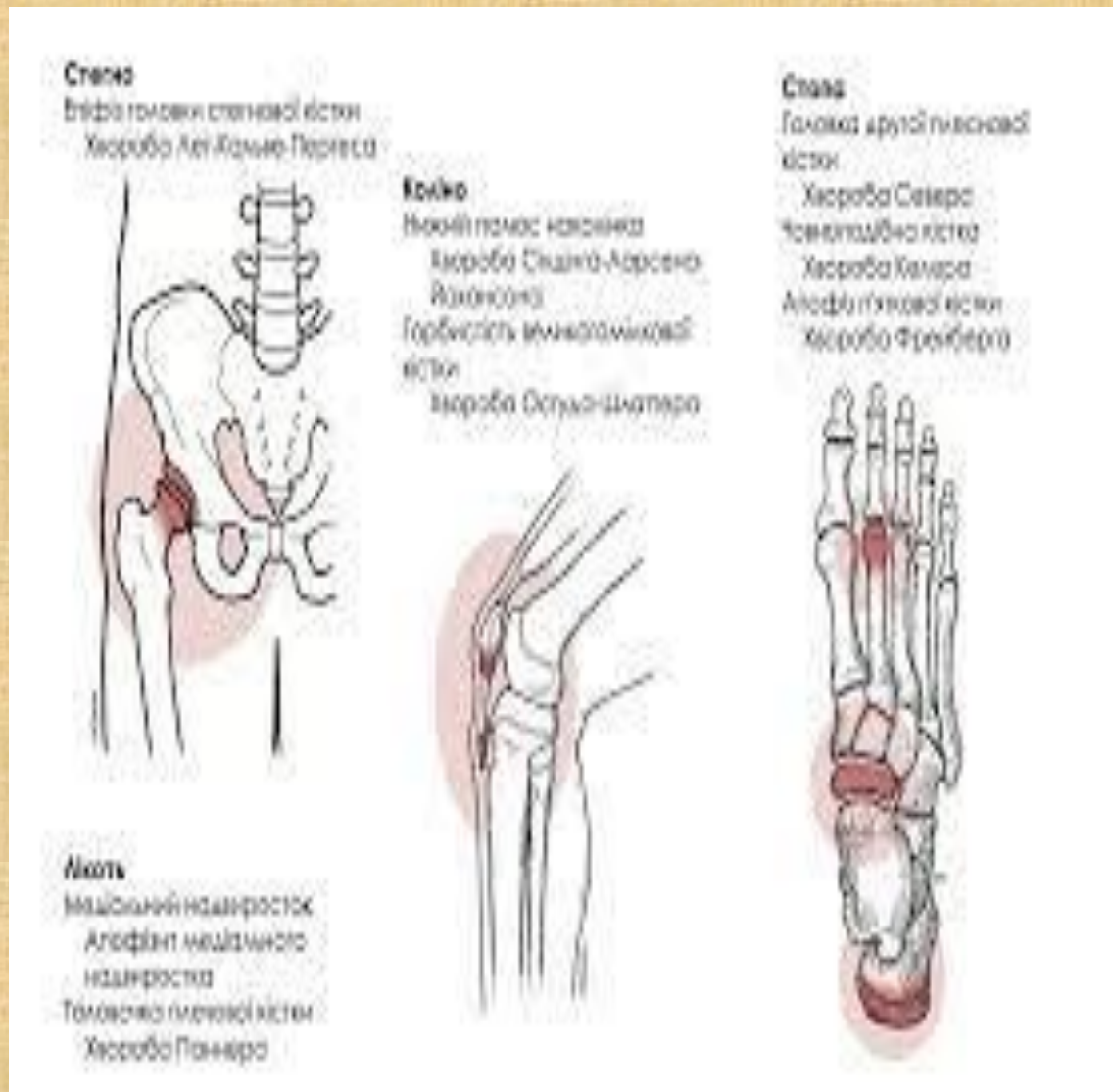
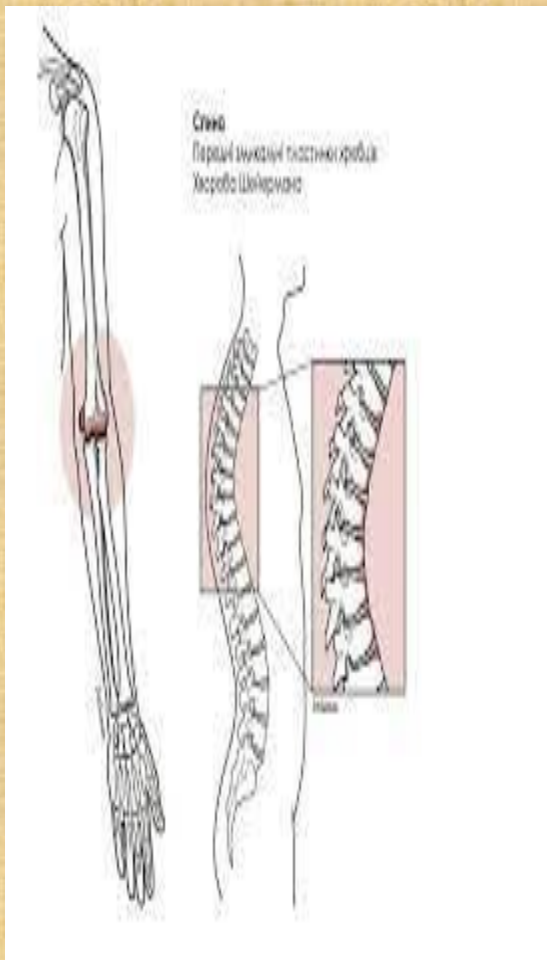

Зустрічається зазвичай після травми у ділянці стегна. Після цього у голівці стегнової порушується кровопостачання. Переважаючий вік - 4-14 років. Хлопчики хворіють у 3-4 рази частіше, ніж дівчатка.

Хвороба Калве

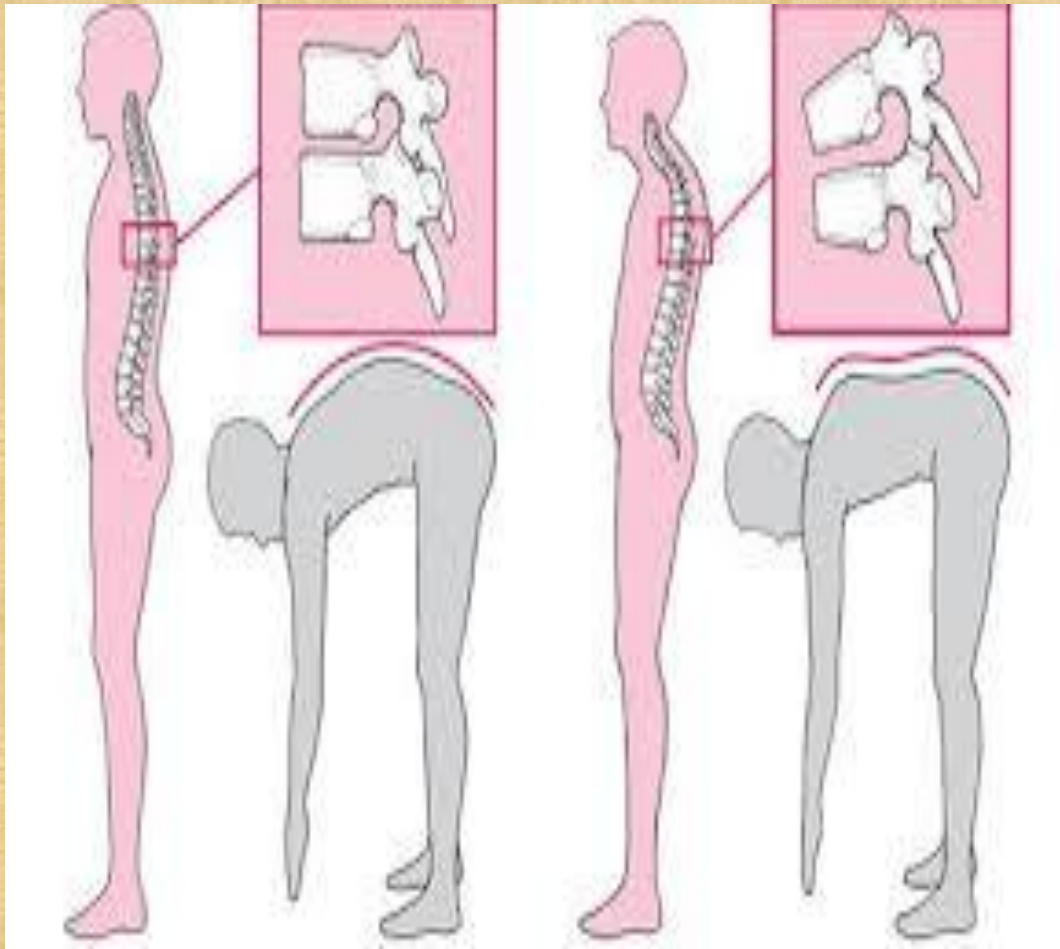

Зниження висоти хребця і деформація його тіла. Патологія виникає у крихкому хребці під впливом надмірних фізичних навантажень на нього або порушення його кровопостачання.

Поширені локалізації остеохондрозу у пацієнтів із незрілим скелетом

Хвороба Шейерманна-Мау, юнацький кіфоз

Дугоподібне та фіксоване збільшення кіфозу зустрічається частіше у хлопців у віці від 13 до 17 років. Точні причини розвитку хвороби Шейермана-Мау невідомі. Вважають, що найвірогідніша причина - спадкова схильність. Інша можлива причина розвитку хвороби - травматизація зон росту тіл хребців. Також розглядають і можливість патологічного впливу неправильного розвитку м'язів спини.

Хвороба Осгуда-Шлаттера (остеохондропатія горбистості великогомілкової кістки)

OSGOOD-SCHLATTER'S DISEASE

Патологія скостеніння хрящових структур у ділянці коліна, який, у першу чергу, вражає молодих людей віком від 9 до 15 років, особливо у зв'язку зі прискоренням росту.

У співвідношенні 3: 7 хлопчики частіше страждають від Осгуд-Шлаттера, ніж дівчата.

Проявлятися болючою шишкою нижче колінної чашечки.

Виникає найчастіше у дітей, які займаються спортом особливо бігом, стрибками або видами спорту, що вимагають швидких змін траєкторій руху (футбол, баскетбол, фігурне катання і гімнастика).

Синдром проявляється наступними симптомами:

Коли хвороба тільки починає розвиватися, ознаки проявляються слабо у вигляді рідкісних хворобливих відчуттів у коліні при фізичному навантаженні.

Після посилених занять спортом біль у коліні збоку з внутрішньої сторони і в області гомілки відчувається більше.

Біль у коліні виникає безпосередньо при присіданнях, згинаннях/розгинаннях ніг, підйомі/спуску по сходах. Відчувається хворобливість при ходінні і навіть у спокійному стані.

На нижній частині коліна тканини починають набрякати, з'являється шишка.

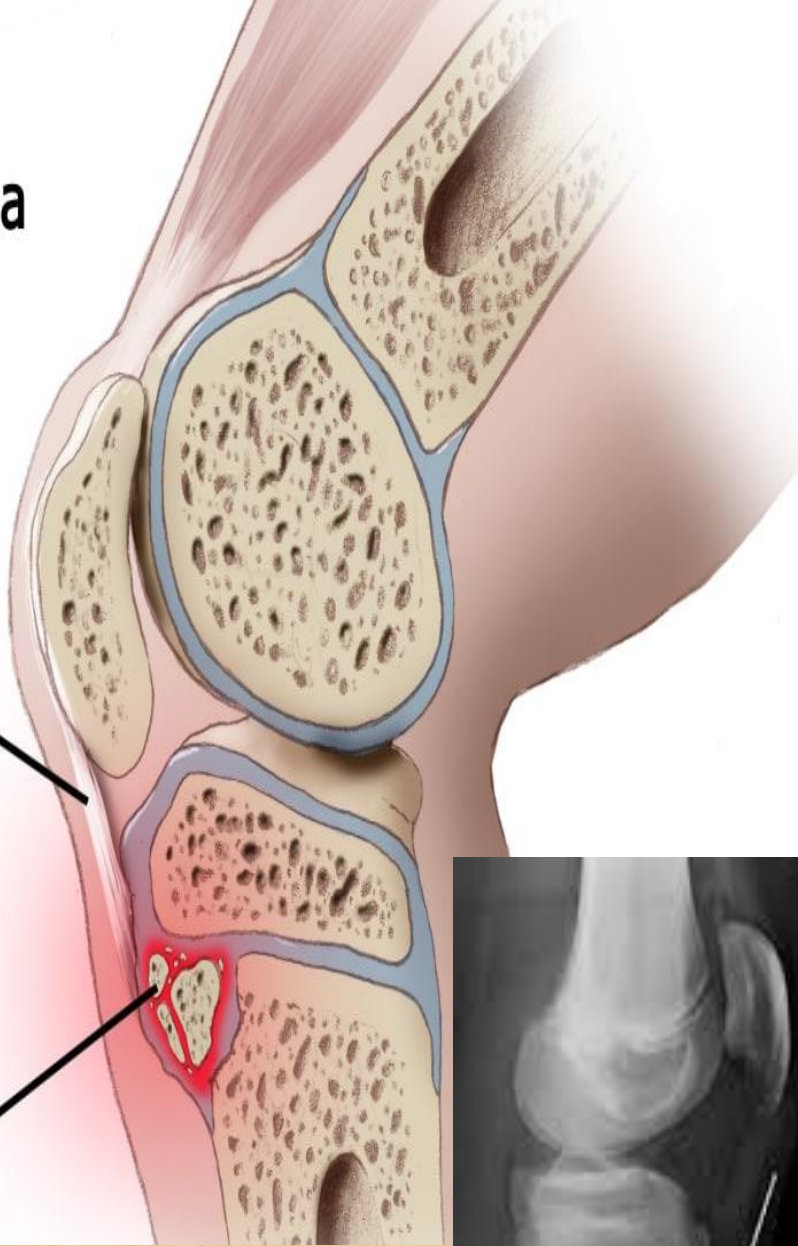
Хвороба характеризується загальними ознаками запалення, такими як висока температура, озноб або почервоніння.

Ознаки синдрому характеризуються періодами загострення і ремісії.

Хвороба Осгуда-Шляттера

підколінне
сухожилля

ураження

Відмінності видів ушкоджень у дітей та підлітків:

серед ділянок тіла:

- нижні кінцівки (60,2% у дітей і 59,9% у підлітків)

- верхні кінцівки (30,0% проти 18,8%)

травми кісток взагалі (73,9% проти 56,6%)

пошкодження м'яких тканин (20,6% у дітей
проти 37,9% у підлітків)

втомні травми (39,2% проти 54,4%)